

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

АВДЄЄНКО ІРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК 378.14-057.87:613

**РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ
СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

13.00.07 – теорія та методика виховання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Бойчук Юрій Дмитрович,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
завідувач кафедри здоров'я людини
і корекційної освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Горащук Валерій Павлович,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
професор кафедри біології і основ здоров'я;

кандидат педагогічних наук, доцент
Шапвалова Тетяна Григорівна,
Бердянський державний педагогічний університет,
доцент кафедри біології, екології та
безпеки життєдіяльності особистості.

Захист відбудеться «30» червня 2016 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.19 в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. № 243.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «30» травня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Кабацька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розбудова нашої держави на демократичних засадах вимагає переходу до нового типу гуманістично-інноваційної вищої освіти, покликаної забезпечити всебічне зростання і розкриття культурного, інтелектуального та духовного потенціалу особистості. Сучасна вища освіта, створюючи сприятливі умови для особистісного розвитку людини, має готувати для сучасного ринку праці конкурентоспроможного фахівця, здатного свідомо й ефективно виконувати професійні функції в умовах високотехнологічного суспільства. Збільшення потоку інформації, інтенсифікація навчального процесу, напружена розумова праця й прогресуюча гіподинамія призводять до істотного зниження функціонального стану організму та фізичної працездатності студентів вищих навчальних закладів. У зв'язку із цим для студентської молоді актуальним є розвиток культури здоров'я як однієї з найважливіших умов успішного здобуття вищої освіти та подальшої особистісної та професійної самореалізації.

Завдання щодо збереження здоров'я студентської молоді відображено в низці нормативно-правових документів, які стосуються освіти, насамперед законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я – 2020: український вимір» та інших. Водночас низький рівень здоров'я студентської молоді, розповсюдженість наркоманії, алкоголізму, тютюнопаління, епідемічне поширення ВІЛ/СНІДу, туберкульозу, гепатиту, погіршення репродуктивного здоров'я потребує розвитку культури здоров'я студентів як важливого чинника попередження та подолання таких негативних явищ в українському суспільстві. Формування зазначеної якості покликане оптимізувати освітньо-виховний процес у вищій школі та сприяти: створенню педагогічних умов, необхідних для ефективного розвитку культури здоров'я студентів; упровадженню системного підходу до педагогічного забезпечення цього процесу; вихованню цілісного бачення та активного інтересу студентів до проблеми збереження свого здоров'я в майбутній професійній діяльності.

У вищому навчальному закладі кінцевий результат освітнього процесу визначає багато чинників. Чільне місце серед них належить освітньому середовищу як динамічній системі найбільш оптимальних освітніх умов. На жаль, процес професійно-особистісного становлення студентів і, зокрема, розвитку в них культури здоров'я найчастіше будується без урахування особливостей освітнього середовища та його компонентів.

Необхідність наукового вивчення та практичного вирішення окресленої проблеми спонукає вчених у галузі філософії, культурології, валеології, педагогіки та психології до здійснення наукового пошуку. Заслужують на особливу увагу праці, у яких висвітлюються питання реформування та модернізації навчально-виховного процесу у вищій школі (І. Бех, М. Євтух, І. Зязюн, О. Іонова, В. Кремень, В. Лозова, В. Огнев'юк, В. Пасинок, І. Прокопенко, С. Сисоєва, С. Ткачов, Н. Ткачова та інші), формування культури здоров'я особистості (І. Бердніков, Т. Бойченко, Ю. Бойчук, Е. Вайнер, М. Гончаренко, В. Горашук, М. Гриньова,

О. Кабацька, Г. Кривошеєва, В. Скумін, С. Шмалей та інші), валеологізації навчально-виховного процесу у вищій школі (О. Бондаренко, Ю. Васьков, Г. Грибан, С. Кириленко, О. Коновалова, С. Омельченко, В. Оржеховська, Н. Самойлова, Ю. Старосельська, С. Страшко, Т. Шаповалова, В. Шахненко та інші), впливу валеологічних знань і вмінь на якісні показники професійної культури майбутніх фахівців різних спеціальностей (Н. Башавець, Н. Белікова, В. Бобрицька, Д. Воронін, Г. Воскобойнікова, Н. Завидівська, В. Коваль, Г. Кондрацька, Т. Куйдіна, Г. Майборода, Г. Мешко, О. Міхеєнко, І. Поташнюк, Н. П'ясецька, О. Соколенко, Л. Суценко та інші); вивчення проблем створення, функціонування й розвитку освітнього середовища (О. Бельорін-Еррера, А. Бодальов, Л. Виготський, Н. Гонтаровська, С. Дерябо, В. Іванова, Є. Климов, Ю. Кулюткін, О. Макагон, Ю. Мануйлов, В. Орлов, В. Сітаров, В. Слободчиков, І. Щербак, В. Ясвін та інші).

Водночас у психолого-педагогічній науці процес розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу не став предметом спеціальних досліджень. Виникнення проблеми й актуальність її дослідження детерміновані загостренням у педагогічній теорії та практиці низки наявних *суперечностей*, а саме: між зростанням суспільних вимог до здоров'я молодого покоління фахівців і недостатнім рівнем розвитку в них культури здоров'я; потенціалом освітнього середовища вищого навчального закладу та недостатнім його використанням для розвитку культури здоров'я студентів; потребою цілеспрямованого розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу та недостатньою розробленістю науково-методичного обґрунтування цього процесу.

Актуальність зазначеної проблеми, її недостатнє висвітлення в науково-педагогічній літературі, а також необхідність обґрунтування на теоретичному рівні та успішного розв'язання в умовах сучасної освітньо-виховної практики зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – **«Розвиток культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є складовою частиною комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри валеології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Розробка навчально-педагогічної системи формування духовної культури як елемента здоров'язбережувального освітнього простору» (РК № 0112U005891). Тему дослідження затверджено вченою радою Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 3 від 15 вересня 2015 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 27 жовтня 2015 р.).

Мета дослідження – виявити вплив теоретично обґрунтованих педагогічних умов на розвиток культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу.

Відповідно до поставленої мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. З'ясувати сутність і зміст структурних компонентів культури здоров'я студентів.
2. Уточнити критерії, показники та рівні розвитку культури здоров'я студентів.

3. Розкрити особливості впливу освітнього середовища вищого навчального закладу на розвиток культури здоров'я студентів.

4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу.

Об'єкт дослідження – освітнє середовище вищого навчального закладу.

Предмет дослідження – педагогічні умови розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу.

Досягненню мети й розв'язанню поставлених завдань сприяло використання комплексу **методів дослідження**: *теоретичних* – аналіз результатів наукових досліджень, присвячених теоретико-методологічним засадам формування розвитку культури здоров'я особистості, організації професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах вищого навчального закладу, а також порівняння, узагальнення та систематизація теоретичного й емпіричного досвіду формування зазначеної якості; *емпіричних* – педагогічні спостереження, анкетування, тестування, бесіди, аналіз досвіду використання студентами способів оздоровлення, констатувальний і формувальний експерименти з метою перевірки ефективності педагогічних умов розвитку культури здоров'я студентів; *статистичних* – методи математичної статистики для кількісного та якісного аналізу одержаних даних.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що *вперше*:

– обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу, які передбачають: здоров'язбережувальне спрямування професійної підготовки студентів; формування в студентів системи здоров'язбережувальних знань; оволодіння студентами здоров'язбережувальними технологіями та вміннями розробляти індивідуальну оздоровчу програму; упровадження комплексної програми розвитку культури здоров'я студентів у процесі професійної підготовки.

Уточнено сутність культури здоров'я студентів як цілісної інтегрованої професійно-особистісної характеристики, що відображає сформованість ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточення, оволодіння сукупністю здоров'язбережувальних знань, здоров'язбережувальними технологіями та вміннями розробляти індивідуальну оздоровчу програму, що дозволяє особистості найбільш повно реалізувати свій здоров'ятворчий потенціал у навчанні та майбутній професійній діяльності;

– структурні компоненти культури здоров'я студентів (стійкі мотиви до розвитку культури здоров'я, позитивне ставлення та інтерес до цінностей здоров'я і питань його збереження; сукупність здоров'язбережувальних знань та оволодіння способами здоров'язбережувальної діяльності з урахуванням специфіки професійної діяльності; здатність до аналізу й самоаналізу власної здоров'язбережувальної поведінки, сформованості культури здоров'я);

– критерії, показники та рівні розвитку культури здоров'я студентів.

Подальшого розвитку набули зміст, форми, методи та засоби розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу.

Практична значущість одержаних результатів дослідження полягає в тому, що розроблені та експериментально перевірені педагогічні умови розвитку культури

здоров'я студентів можуть бути реалізовані в освітньому середовищі інших вищих навчальних закладів.

Результати дослідження *впроваджено* в навчально-виховний процес Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 413/03-а від 14.01.2016), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-113 від 04.02.2016), Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (довідка № 0301-024 від 15.02.2016).

Розробленими науково-методичними матеріалами з питань розвитку культури здоров'я студентів як невід'ємного складника їхньої фахової підготовки *можуть* *послугуватися* викладачі й куратори академічних груп для вдосконалення цього процесу у вищих навчальних закладах.

Особистий внесок здобувача в працях, написаних у співавторстві полягає теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов розвитку культури здоров'я студентів, в уточненні форм і методів виховання культури здоров'я студентів на заняттях з англійської мови, у викладенні основних засобів та напрямів формування валеологічного світогляду студентів.

Апробація результатів дослідження здійснювалася через публікацію матеріалів дисертації. Основні положення, висновки науково-педагогічного пошуку доповідались на засіданнях, науково-методичних семінарах викладачів кафедри валеології, щорічних звітах аспірантів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (2010–2015 рр.), а також у виступах на науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема *міжнародних*: «Валеологія: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку» (Харків, 2012); «Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі» (Харків, 2012); «Сучасні підходи до навчання іноземної мови: шляхи інтеграції школи та ВНЗ» (Харків, 2012, 2013); «Перспективні напрями педагогічних і психологічних наук» (Одеса, 2013); *всукраїнських*: «Педагогіка здоров'я» (Харків, 2012); *регіональних*: «Методологія сучасних наукових досліджень» (Харків, 2015).

Публікації. Основні положення й висновки дисертації висвітлено в 12 наукових працях (8 із яких одноосібні), із них – 5 статей у провідних наукових фахових виданнях України (1 – стаття у виданні, віднесеному до міжнародних наукометричних баз даних – IndexCopernicusMasterList, Cite Factor, Google Scholar та CEJSH), 6 тез у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (244 найменування) та 21 додатку на 35 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 238 сторінок, із них 175 сторінок основного тексту. Роботу ілюстровано 24 таблицями та 12 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, висвітлено зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, схарактеризовано використані в роботі методи; викладено наукову новизну

й практичну значущість отриманих результатів; подано інформацію про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації автора, наведено дані про структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні питання розвитку культури здоров'я студентів»** – розкрито сутність культури здоров'я студентів, визначено зміст її структурних компонентів; уточнено критерії, показники та рівні її розвитку; розглянуто вплив на розвиток означеної якості чинників освітнього середовища вищого навчального закладу.

Шляхом узагальнення нормативно-правових документів, філософської, культурологічної, психолого-педагогічної та валеологічної літератури з досліджуваної теми (М. Агаджанян, Г. Апанасенко, Н. Башавець, Ю. Бойчук, І. Брехман, М. Гончаренко, В. Горашук, В. Казначеев, І. Мурахов, Л. Попова та інші) визначено взаємозв'язок і взаємозумовленість культури і здоров'я, висвітлено сутність поняття «культура здоров'я». З'ясовано, що культура – це процес розвитку й виховання духовно багатой особистості, у якій фізичні, психічні та соціальні якості знаходяться в оптимальній узгодженості. Збереження і відтворення здоров'я безпосередньо залежить від загального рівня культури особистості. Культура відображає ступінь усвідомлення людиною цінності здоров'я й уважного ставлення у зв'язку із цим до самої себе. У культурі виявляється діяльнісний спосіб опанування людиною в процесі свого розвитку зовнішнього та внутрішнього світу. Враховуючи те, що культура є особливим соціальним механізмом трансляції, збереження і накопичення культурного досвіду, який виконує функцію «соціальної генетики», то культура особистості – це система знань, поглядів, переконань, умінь, які сприяють виникненню механізмів і технологій використання накопиченої соціальної інформації, що у свою чергу транслюється в усі аспекти життєдіяльності людини, утворюючи культурний генофонд суспільства. У зв'язку із цим і культура, і особистість взаємопов'язані та взаємозалежні.

Оскільки здоров'я належить до загальнолюдських цінностей, провідною для цього дослідження є аксіологічна концепція культури (І. Гердер, В. Гумбольдт, І. Кант та інші), яка ґрунтується на тому, що культура є втіленням «істинної людяності», справжнього людського буття. Покликана бути ареною духовного вдосконалення особистості, вона постає перед кожною окремою людиною як світ цінностей та ідеалів. З огляду на це, культура здоров'я передбачає не тільки певну систему знань про здоров'я, але й відповідну поведінку щодо його збереження, яка базується на духовно-ціннісних орієнтаціях. Доведено, що культура здоров'я – це якісне утворення особистості, яке виявляється в єдності біологічних, психологічних, соціальних і духовних чинників, що визначають спосіб її життя і гуманістичний смисл буття. Вона зумовлює подальший розвиток усіх різновидів культури і передбачає формування людини як цілісного індивіда, охоплюючи всі сторони його життя. Культура здоров'я покликана перетворити будь-яку сферу діяльності людей у засіб фізичного й духовного самовдосконалення та самооздоровлення. Вона характеризує ставлення особистості до життя, до свого здоров'я, її прагнення до самопізнання.

Культура здоров'я виражається в глибині й системності засвоєних здоров'язбережувальних знань, сформованості гуманістичних ціннісних орієнтацій,

розумінні виховних можливостей національних культурно-історичних традицій щодо ведення здорового способу життя, різних формах активної оздоровчої діяльності, емоційно-ціннісному ставленні до навчання й обраної професії. Усе це дозволяє говорити про культуру здоров'я як особливий вид культури людини.

Теоретичний аналіз різних підходів до розуміння сутності професійної культури (Ю. Бойчук, В. Горашук, В. Гриньова, Н. Крилова та інші) дав змогу дійти висновку, що *культура здоров'я студента є цілісною інтегрованою професійно-особистісною характеристикою, яка відображає сформованість ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточення, оволодіння сукупністю здоров'язберезувальних знань, здоров'язберезувальними технологіями та вміннями розробляти індивідуальну оздоровчу програму, що дозволяє особистості найбільш повно реалізувати свій здоров'ятворчий потенціал у навчанні та майбутній професійній діяльності*. Культура здоров'я студента як майбутнього фахівця є невід'ємною складовою його професіоналізму: з одного боку, це специфічний напрям фахової підготовки, а з іншого – важливий компонент здоров'яорієнтованої навчальної та професійної діяльності. Культура здоров'я студентів – це аксіологічне й рефлексійне підґрунтя збереження, зміцнення та корекції їхнього здоров'я. Означена характеристика завжди відбиває особисті якості конкретної людини та виявляється насамперед у здоров'язберезувальній діяльності, яка має особистісне значення, універсальний зміст, тобто може бути застосована при розв'язанні широкого кола особистісних і професійних ситуацій. Здоров'язберезувальну діяльність розглядають як специфічну форму людської активності, яка спрямована на формування здорового способу життя й забезпечує повне біосоціальне функціонування індивіда, його фізичну та інтелектуальну працездатність, достатню адаптацію до соціоприродних впливів та мінливості зовнішнього середовища (Н. Белікова). Ця діяльність охоплює спеціально організовані фізкультурно-оздоровчі, освітні, реабілітаційно-профілактичні, санітарно-гігієнічні та рекреаційні заходи для повноцінного життя людини на всіх етапах її вікового розвитку та професійної діяльності.

Спираючись на принципи єдності свідомості й діяльності, розуміння сутності педагогічної діяльності та її основних складників (Л. Виготський, Н. Кузьміна, О. Леонт'єв, І. Лернер, Б. Ломов, С. Рубінштейн, В. Семиченко та інші), було визначено зміст структурних компонентів культури здоров'я студентів, а саме: *ціннісно-мотиваційний* (розкривається в наявності стійких мотивів до розвитку культури здоров'я, позитивному ставленні та інтересі до цінностей здоров'я і питань здоров'язбереження); *змістово-поведінковий* (відображається в засвоєнні системи здоров'язберезувальних знань та оволодінні способами здоров'язберезувальної діяльності з урахуванням специфіки професійної діяльності); *аналітико-рефлексивний* (виявляється в здатності до аналізу й самоаналізу власної здоров'язберезувальної поведінки, сформованості культури здоров'я).

У дисертації уточнено критерії та показники, за якими визначається сформованість культури здоров'я студентів: *особистісний критерій* (інтерес до проблем збереження здоров'я; мотивація до оволодіння культурою здоров'я); *змістовий критерій* (формування системи здоров'язберезувальних знань, оволодіння здоров'язберезувальними технологіями); *аналітико-оцінний критерій*

(уміння оцінювати й аналізувати власну здоров'язбережувальну поведінку; самовдосконалення і саморозвиток культури здоров'я). На підставі теоретичного аналізу, згідно з обраними критеріями й показниками, виокремлено такі рівні розвитку культури здоров'я студентів, а саме: *високий, середній, низький*.

Розвиток культури здоров'я характеризується суспільно-оздоровчою орієнтацією та ціннісною мотивацією на збереження й зміцнення здоров'я, оволодіння здоров'язбережувальними знаннями та виявлення здатності застосовувати їх на практиці для активізації суспільної здоров'язбережувальної позиції майбутнього фахівця, що відображає його функціональну готовність на високому рівні здійснювати професійну діяльність. У дисертації *розвиток культури здоров'я студентів* розглядаємо як процес активного пізнання ними змісту здоров'ятворчого сенсу особистої та професійної соціалізації, причинно-наслідкових зв'язків безпечної життєдіяльності й зміцнення здоров'я як невід'ємного складника фахової освіти.

Характеризуючи особливості культури здоров'я студентів, доведено, що провідне значення для її розвитку має освітнє середовище вищого навчального закладу. Особлива роль середовища в розвитку особистості аналізувалася в працях І. Беха, А. Бодальова, А. Гагаріна, С. Дерябо, В. Іванової, Є. Климова, Г. Ковальова, Ю. Кулюткіна, О. Макагона, Ю. Мануйлова, В. Орлова, В. Панова, І. Щербак, В. Ясвіна та інших дослідників. Проведений аналіз наукової літератури дав можливість розглядати освітнє середовище як складну динамічну систему, що здатна змінюватися, перебудовуватися залежно від зовнішніх умов, впливати на актуалізацію потенціалу особистості. Установлено, що освітнє середовище – це система впливів та умов формування особистості, які містяться в соціальному й просторово-предметному оточенні. Освітнє середовище визначається як система прямих і непрямих навчально-виховних дій, що реалізують установки педагогів, які формують завдання, мету, методи, засоби й форми освітнього процесу. Середовищний підхід дозволяє перенести акцент у діяльності викладача з активного педагогічного впливу на особистість студента у сферу проектування освітнього середовища, де відбувається його самонавчання й саморозвиток. Отже, у процесі взаємодії студента із середовищем активізуються механізми його внутрішньої пізнавальної активності. І чим більше студент використовує можливості середовища, тим успішніше відбуваються процеси його вільного й активного саморозвитку, оскільки особистість водночас стає і творцем, і продуктом свого середовища.

Ураховуючи те, що чинники освітнього середовища мають потужний вплив на формування та забезпечення благополуччя особистості (Л. Виготський, В. Зінченко, Я. Коменський, Є. Моргунов, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші), для відображення їх здоров'яформувального ефекту сучасною психолого-педагогічною наукою введено поняття «здоров'язбережувальне освітнє середовище», яке розглядають як сукупність управлінських, організаційних і навчальних умов, спрямованих на формування, зміцнення та збереження фізичного, психічного, соціального й духовного здоров'я та адаптацію суб'єктів навчання через використання комплексу психолого-педагогічних, валеологічних та медико-гігієнічних засобів і методів супроводу освітнього процесу, профілактику чинників

ризик для здоров'я, організацію оздоровчих заходів (О. Бельорін-Еррера, Ю. Бойчук, С. Омельченко Г. Остапенко, Ю. Старосельська, Н. Тверська та інші).

У дослідженні провідною визнана ідея науковців стосовно того, що освітнє середовище вищого навчального закладу є не статичним, а динамічним феноменом, у якому існує можливість забезпечення бажаних змін за допомогою педагогічних засобів. У світлі цього видається логічним висновок про те, що найбільший виховний ефект від впливу цього середовища на студентів буде спостерігатися в ситуації надання йому здоров'язбережувального та здоров'яформувального характеру. Із цією метою виділено основні функції освітнього середовища вищого навчального закладу щодо розвитку культури здоров'я студентів та особливості їх реалізації в освітньому процесі, а саме: *ціннісно-орієнтаційна* (передбачає створення належної мотивації та впровадження стимулів для творчого оволодіння студентами культурою здоров'я), *інформаційно-пізнавальна* (набуття знань про здоров'я та способи його збереження), *системоутворювальна* (реалізація неперервної здоров'язбережувальної освіти, узагальнення та систематизація наявного досвіду здоров'язбережувальної підготовки та доповнення його з урахуванням вимог майбутньої фахової діяльності) та *організаційно-діяльнісна* (залучення студентів до реалізації отриманих здоров'язбережувальних знань у професійній діяльності, набуття практичного досвіду застосування здоров'язбережувальних технологій). У межах зазначених функцій освітнього середовища можливим є формування в студентів відповідального ставлення до здоров'я як однієї з найважливіших особистісних професійних та соціальних цінностей людини, забезпечення їх необхідними поняттями та уявленнями про здоров'язбереження, надання інформаційно-організаційного та професійного досвіду здоров'язбережувальної діяльності.

У другому розділі «**Педагогічні умови розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу**» проаналізовано наявні підходи до педагогічного забезпечення процесу розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови, необхідні для ефективного розв'язання вказаного питання в системі вищої освіти.

У ході зондувального дослідження, проведеного у вищих навчальних закладах, що були обрані як базові для проведення експериментальної роботи, знайшло підтвердження те, що в освітньому середовищі вищого навчального закладу містяться суттєві резерви, які важливо ефективно використовувати з метою розвитку культури здоров'я студентів. У процесі професійної підготовки студентів виявлено кілька параметрів (характер вирішення проблеми розвитку культури здоров'я студентів, ефективність використання інформаційно-змістових можливостей освітнього середовища в розвитку культури здоров'я, спрямований вплив педагогічних дій на розвиток структурних компонентів культури здоров'я), що визначають вплив освітнього середовища вищого навчального закладу на вирішення окресленої проблеми. Установлено, що фахова підготовка студентів ще не має цілісного характеру щодо розв'язання зазначених питань, оскільки в значній частині досліджуваного контингенту студентів не сформований стійкий інтерес до питань здоров'язбереження, вони недостатньо усвідомлюють необхідність та важливість оволодіння на високому рівні культурою здоров'я. Результати

опитування викладачів продемонстрували відсутність єдиного підходу та відповідної програми розвитку культури здоров'я студентів.

Проаналізовано використання інформаційно-змістових можливостей професійної підготовки в розвитку культури здоров'я за допомогою: вивчення видів інформації, з яких студенти брали знання здоров'язбережувального змісту (більшість респондентів часто використовує поради друзів, знайомих, інформацію із «жовтої преси», телебачення та мережі Інтернет); розуміння напрямів здоров'язбережувальної діяльності (опитані змогли вказати лише найбільш відомі питання, а саме: ВІЛ/СНІД, алкоголізм, наркозалежність, тютюнопаління); оцінки знань (значна частина опитаних засвідчила недостатнє уявлення про сучасні напрями здоров'язбереження); аналізу причин, що заважають респондентам покращувати знання (відсутність інтересу, недостатнє реалізування здоров'язбережувального потенціалу навчальних дисциплін тощо).

Досліджено вплив освітнього середовища на розвиток культури здоров'я студентів на підставі аналізу: можливостей щодо пропаганди здорового способу життя; усвідомлення необхідності дотримання здоров'язбережувальних вимог; ознайомлення з практичним досвідом використання здоров'язбережувальних технологій; пропозицій стосовно покращення здоров'язбережувальної освіти. Визначено, що наявні можливості освітнього середовища вищого навчального закладу недостатньо використовуються для посилення впливу фахової підготовки на процес розвитку культури здоров'я студентів. Вони передбачають подолання таких перешкод, як недостатня готовність студентів до активного здоров'язбереження, використання лише звичних способів, нерозуміння необхідності дотримуватися здоров'язбережувальних норм, незначний власний досвід застосування здоров'язбережувальних технологій.

Вирішення вищеозначених проблем можливе за рахунок обґрунтування та реалізації відповідних педагогічних умов. Науковий пошук засвідчив, що наразі існують різні підходи до розуміння сутності поняття «педагогічні умови» (Н. Двурічанська, К. Козирева, Н. Кузьміна, Н. Переломова та інші). Загальною складовою всіх визначень є спрямованість умов на вдосконалення взаємодії учасників освітнього процесу під час розв'язання конкретних дидактичних завдань.

На підставі проведених зондувальних розвідок, аналізу науково-методичної літератури з досліджуваної проблеми, властивостей культури здоров'я як особистісного феномену, врахування розвивального потенціалу освітнього середовища вищого навчального закладу, а також спираючись на фундаментальні ідеї системного, гуманістичного, аксіологічного, культурологічного, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів, було визначено та науково обґрунтовано педагогічні умови розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу, а саме: здоров'язбережувальне спрямування професійної підготовки студентів; формування в студентів системи здоров'язбережувальних знань; оволодіння студентами здоров'язбережувальними технологіями та вміннями розробки індивідуальних оздоровчих програм; упровадження комплексної програми розвитку культури здоров'я студентів у процесі професійної підготовки (рис. 1).

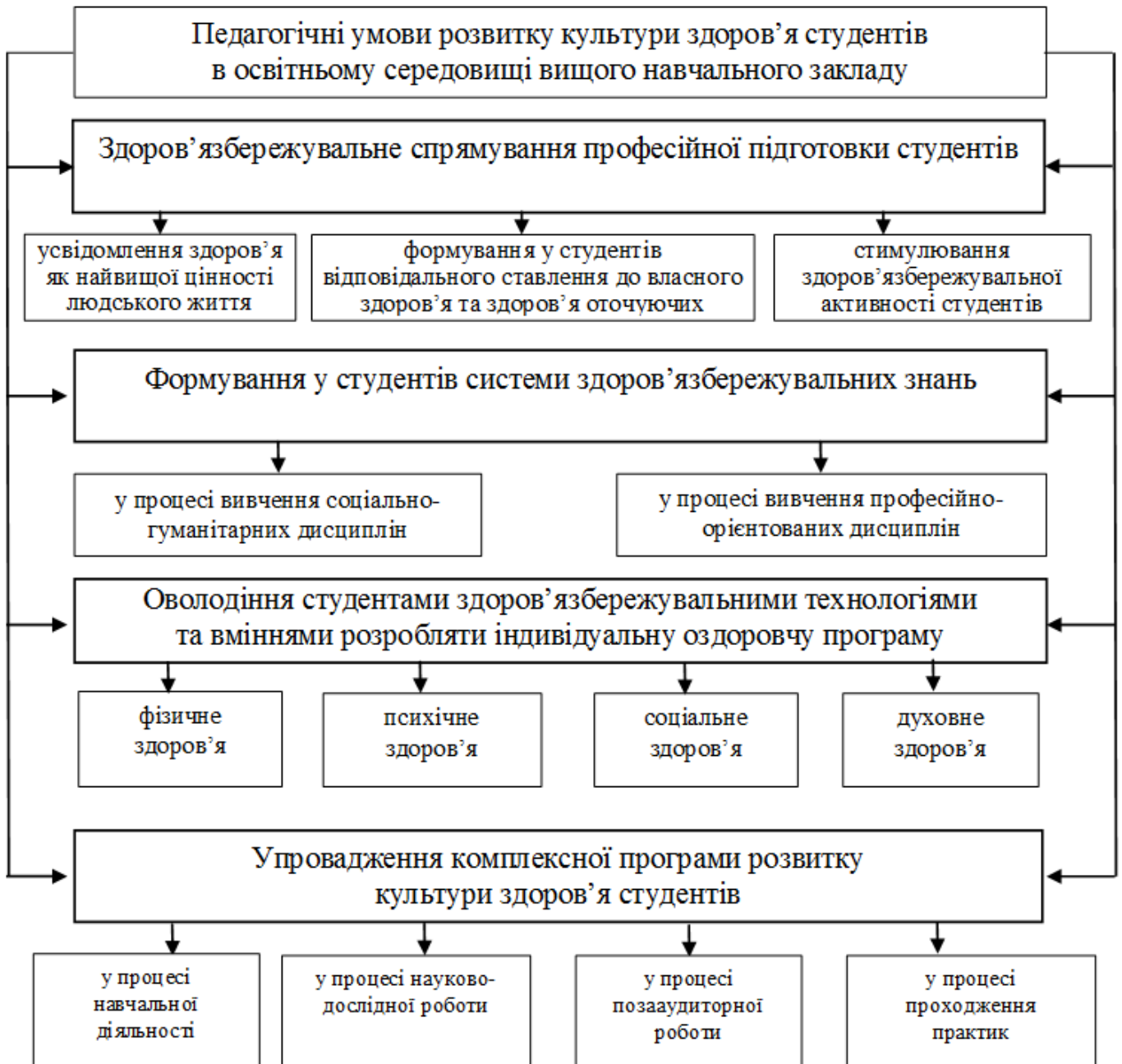

Рис. 1. Педагогічні умови розвитку культури здоров'я студентів

Так, перша педагогічна умова – *здоров'язбережувальне спрямування професійної підготовки студентів* – пов'язана із забезпеченням пріоритетності питання оволодіння студентами культурою здоров'я як результату інтеріоризації здоров'я як цінності. Реалізування цієї педагогічної умови передбачає актуалізацію ціннісного ставлення до здоров'я в процесі професійної підготовки студентів, формування їхньої здоров'язбережувальної свідомості та стимулювання здоров'язбережувальної активності. Здоров'язбережувальне спрямування фахової підготовки студентів визначає формування ієрархічної системи здоров'язбережувальних мотивів та вибіркового ставлення до дійсності. Воно мобілізує приховані сили людини, сприяє формуванню в студентів професійно важливих здібностей та властивостей, зокрема гуманістично-ціннісного світогляду,

що дозволяє розглядати здоров'я як особистісну, соціальну та професійну категорію; особистісного сприймання й визнання важливості здоров'язбережувальної діяльності; усвідомлення особливої значущості для майбутнього фахівця сформованості культури здоров'я; зацікавленості проблемами здоров'язбереження; формуванню свідомого бажання займатися здоров'язбережувальною діяльністю та прагнути до її позитивного результату; мотивації самоосвіти з питань здоров'язбереження, саморозвитку та самовдосконалення культури здоров'я.

Друга педагогічна умова – *формування в студентів системи здоров'язбережувальних знань* – викликана тим, що в соціально-гуманітарних і фахових дисциплінах лише фрагментарно подано матеріал стосовно змісту та специфіки здоров'язбережувальних проблем, тому виникає необхідність доповнення його питаннями щодо фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я, шляхів його збереження та розвитку.

Наявність знань здоров'язбережувального змісту передбачає здатність студентів вільно оперувати ними, прагнення до збагачення понять та уявлень про культуру здоров'я. Студентам необхідні здоров'язбережувальні знання про сутність здоров'я та здорового способу життя, складові здоров'я, закономірності формування здорового способу життя, законодавче врегулювання питань збереження здоров'я тощо. У процесі ознайомлення студентів із знаннями здоров'язбережувального змісту важливою є їх інтеграція із соціально-гуманітарними та фаховими знаннями, тобто взаємопроникнення, узгодженість, єдність і взаємозбагачення, що передбачає в конструюванні змісту професійної підготовки студентів актуалізацію та систематизацію здоров'язбережувальних знань через розкриття їх міжпредметних зв'язків і тим самим набуття студентами інтегрованих знань. Це сприяє активізації особистості, формуванню цілісного здоров'яорієнтованого світогляду, усвідомленню необхідності розвитку культури здоров'я.

Третя педагогічна умова – *оволодіння студентами здоров'язбережувальними технологіями та вміннями розробки індивідуальних оздоровчих програм* – передбачає залучення студентів до активної здоров'язбережувальної діяльності, починаючи від планування і втілення в практику повсякденного життя індивідуальної оздоровчої програми, яка базується на оптимальному підборі здоров'язбережувальних технологій. Під здоров'язбережувальними технологіями розуміється сукупність засобів, способів, методик, спрямованих на формування, відновлення, покращення здоров'я, підвищення його рівня, збільшення функціонального потенціалу та резервів захисних сил організму людини з використанням знань, відомостей, які розкривають сутність і механізм їхньої оздоровчої дії, організаційні й методичні особливості застосування (О. Міхеєнко). До здоров'язбережувальних технологій, що мають комплексний вплив на всі складники здоров'я людини входять: фізкультурні, дієтотерапевтичні, ендоекологічні, дихальні практики; загартовувальні процедури; поведінкові, психоемоційні, арт-терапевтичні, духовні та інші програми. Індивідуальна оздоровча програма – це план застосування здоров'язбережувальних технологій для особистості, який складається на підставі оцінки рівня її індивідуального здоров'я та з урахуванням особливостей конституції тіла, індивідуальних психофізіологічних

особливостей організму відповідно до віку, біоритмологічного типу, біоенергетичного потенціалу організму, особливостей харчування, матеріальних та побутових умов життя тощо (Г. Тимченко).

Четверта педагогічна умова – *впровадження комплексної програми розвитку культури здоров'я студентів у процесі професійної підготовки* – пов'язана з тим, що розвиток культури здоров'я студентів повинен мати системний характер і здійснюватися в процесі аудиторної та позааудиторної роботи (навчальної, науково-дослідної та виховної роботи, педагогічних та виробничих практик, громадської діяльності тощо).

Експериментальна робота з перевірки визначених педагогічних умов проводилася на базі філософського, юридичного, геолого-географічного факультетів та факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна і здійснювалася в три етапи (підготовчий (2011 р.), дослідно-експериментальний (2012–2015 рр.), завершальний (2015–2016 рр.). Упровадження розроблених педагогічних умов формування культури здоров'я студентів здійснювалося також у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького та Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди. Згідно з програмою експерименту було утворено одну експериментальну групу ЕГ (193 особи) та контрольну групу КГ (194 особи).

На *підготовчому* етапі встановлено провідні напрями дослідження, його об'єкт, предмет, суб'єктів, сформульовано цілі та завдання наукового пошуку; освоєно методики діагностики рівнів розвитку культури здоров'я студентів; проаналізовано зміст навчальних програм із дисциплін: «Основи медичних знань», «Безпека життєдіяльності», «Основи екології», «Фізичне виховання», «Основи охорони праці», «Психологія», «Педагогіка», «Культурологія», «Англійська мова» – та визначено напрями розширення їх здоров'яформувального і здоров'язбережувального змісту; окреслено комплекс здоров'язбережувальних технологій, який доцільно використовувати при складанні індивідуальної оздоровчої програми студентів. Результатом підготовчого етапу стала розробка основних методичних підходів до реалізації вище викладених педагогічних умов формування культури здоров'я студентів.

Другий – *дослідно-експериментальний* – етап дослідження полягав у проведенні педагогічного експерименту, який складався з констатувального та формувального етапів. За результатами *констатувального* експерименту отримано дані про те, що студенти мають низьку мотивацію до оволодіння культурою здоров'я, недостатньо усвідомлюють значення здоров'я, найчастіше розуміючи здоров'я лише як відсутність хвороби і фізичних недоліків, що вказує на необхідність організації певної системи освітньо-виховної роботи в цьому напрямі. Із цією метою було застосовано комплекс таких методик: опитування, бесіди, інтерв'ю, аналіз продуктів творчої діяльності студентів тощо.

На *формувальному* етапі педагогічного експерименту здійснено заходи, передбачені змістом розроблених педагогічних умов розвитку культури здоров'я студентів у процесі фахової підготовки в аудиторній та позааудиторній роботі. Так, для реалізації *першої педагогічної умови* здійснювалося введення поняття про здоров'я як цінність до змісту навчальних дисциплін «Безпека життєдіяльності»,

«Педагогіка», «Психологія» та використання їх навчального потенціалу для розвитку культури здоров'я студентів; проведення тренінгів особистісно-професійного зростання, які здійснювалися в партнерстві з викладачами психолого-педагогічних дисциплін; залучення до змісту навчального матеріалу цікавої інформації про здоров'я людини як унікальний феномен, його резерви. Формуванню ціннісного ставлення студентів до здоров'я, інтересу до проблем здоров'язбереження та мотивації до оволодіння культурою здоров'я сприяли навчально-пізнавальні екскурсії до музею нормальної та патологічної анатомії Харківського національного медичного університету, Харківської обласної санітарно-епідеміологічної станції, харківських обласних центрів (здоров'я; репродуктивного здоров'я і планування сім'ї; боротьби зі СНІДом), зустрічі з відомими вченими в галузі валеології та медицини; відвідування виставок із різних проблем збереження здоров'я; залучення до волонтерської діяльності в рамках реалізації проектів громадських організацій – «Українська асоціація валеологів», «Благо», «МАМА-86», «Гармонія», «Парус»; залучення студентів до організації та проведення виховних валеологічних акцій, присвячених всесвітнім дням: здоров'я; боротьби зі СНІДом; боротьби з тютюнопалінням, наркоманією, алкоголізмом, тими чи іншими соціальними хворобами (туберкульозом, цукровим діабетом, гіпертонією). У роботі зі студентами постійно наголошували на ролі здоров'я як одного з необхідних елементів успішного оволодіння освітою, інтелектуального, трудового потенціалу людини, його значення для виконання особистістю різноманітних соціальних функцій, зокрема народження і виховання здорових дітей, забезпечення високої життєздатності та обороноздатності нації тощо.

Для реалізації *другої педагогічної умови* практикувалися різні форми подання навчального матеріалу; створення проблемних ситуацій з урахуванням індивідуальних властивостей сприйняття матеріалу із здоров'язбережувальним змістом; проведення дискусій («Що таке культура здоров'я?», «Здоровий спосіб життя: за і проти»), евристичних бесід («Паління небезпечне для здоров'я, але чому всі палять»), круглих столів («Небезпека для здоров'я пива та слабких алкогольних коктейлів»), мозкових штурмів («Здоров'я й успіх у професійній діяльності»); колективна робота над розробленням проектів зі здоров'язбереження («Здоров'я й екологічний стан довкілля»); проведення ділових ігор («Здоров'я в робочому колективі») тощо. Такі форми і методи організації роботи сприяли активізації творчого потенціалу студентів, накопиченню ними цілісних знань про здоров'я та здоров'язбережувальних умінь; стимулювали розвиток здоров'язбережувального мислення, формування активної здоров'яорієнтованої життєвої позиції, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення. Багато навчальних матеріалів було підготовлено з використанням сучасних інформаційних технологій і запропоновано для засвоєння студентами в дистанційній формі (з використанням розробок дослідників із Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Л. Іваненко та Н. Кучук).

Процес реалізації *третьої педагогічної умови* передбачав набуття вмінь добору здоров'язбережувальних технологій та складання індивідуальної оздоровчої програми. В експериментальній групі освітній процес намагалися будувати так, щоб студент зміг набути власного досвіду побудови індивідуальної оздоровчої програми,

зокрема оволодіти сучасними способами оздоровчої діяльності, але в індивідуально-неповторному поєднанні основних її результатів. Тому, навчаючи студентів будувати індивідуальну оздоровчу програму, ми намагалися, з одного боку, не нав'язувати їм свою позицію, а створити умови для самостійного прийняття рішень, а з іншого боку – навчити їх способам виконання тієї чи іншої оздоровчої роботи відповідно до розв'язання завдань, спрямованих на корекцію і розвиток індивідуального здоров'я. Із цією метою студентам пропонували різноманітні способи оздоровлення, характеризуючи переваги та недоліки кожного з них, а студент самостійно обирав найбільш оптимальні для себе. Такий підхід давав змогу задовольнити природні запити й особистісні потреби студентів, спонукав їх до самопізнання й самоактивності, розширював межі їхньої оздоровчої діяльності, сприяв максимально всебічному розвитку.

Реалізація *четвертої педагогічної умови* передбачала поєднання аудиторної та позааудиторної роботи, що давало можливість керувати цілеспрямованою оздоровчою діяльністю студентів щодо використання освітньо-виховного потенціалу навчальної (узгодження тематичного плану навчальних дисциплін, проведення науково-методичних семінарів для викладачів), науково-дослідної (розробка тем курсових, кваліфікаційних, дипломних та магістерських робіт здоров'язбережувального спрямування), позааудиторної (залучення студентів до розробки та реалізації виховних заходів щодо пропаганди здорового способу життя, профілактики порушень здоров'я) та практичної діяльності (безпосередня оздоровча діяльність студентів).

На *підсумковому* етапі експерименту проаналізовано його результати, визначено динаміку рівнів розвитку культури здоров'я студентів (рис. 2).

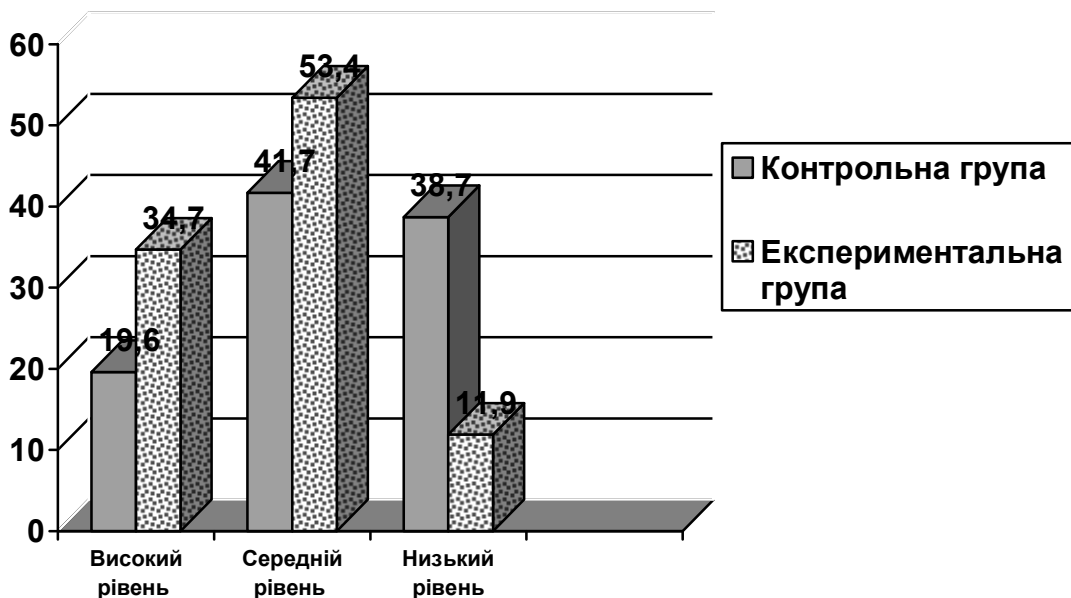

Рис. 2. Динаміка рівнів розвитку культури здоров'я студентів (за даними формульованого експерименту)

За підсумками формувального експерименту засвідчено позитивні зміни розвитку культури здоров'я студентів. До високого рівня віднесено 34,7% студентів експериментальної групи та 19,6% – контрольної. Лише незначна частина (11,9%) студентів експериментальної групи характеризувалася низькими показниками, що зумовлює необхідність більш інтенсивної роботи з ними та створення для цього додаткових педагогічних умов. Позитивну динаміку простежено і серед групи студентів із середнім рівнем, яка становила 53,4% для студентів експериментальної групи та 38,7% – для контрольної.

Отримані результати є достовірними й дають підстави вважати, що запропоновані педагогічні умови розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу є ефективними, поставлені завдання виконано, мети досягнуто.

Науковий аналіз досліджуваної проблеми та результатів проведеної експериментальної роботи уможливив формулювання **висновків** відповідно до поставлених завдань:

1. На основі теоретичного аналізу наукової літератури з'ясовано сутність культури здоров'я студентів. У дисертації культура здоров'я студентів розглядається як цілісна інтегрована професійно-особистісна характеристика, що відображає сформованість ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточення, оволодіння сукупністю здоров'язбережувальних знань, здоров'язбережувальними технологіями та вміннями розробляти індивідуальну оздоровчу програму, що дозволяє особистості найбільш повно реалізувати свій здоров'ятворчий потенціал у навчанні та майбутній фаховій діяльності.

Схарактеризовано структурні компоненти культури здоров'я студентів (стійкі мотиви до розвитку культури здоров'я, позитивне ставлення та інтерес до цінностей здоров'я і питань його збереження; сукупність здоров'язбережувальних знань та оволодіння способами здоров'язбережувальної діяльності з урахуванням специфіки професійної діяльності; здатність до аналізу й самоаналізу власної здоров'язбережувальної поведінки, сформованості культури здоров'я).

2. Уточнено критерії (особистісний, змістовий, аналітико-оцінний), показники (інтерес до проблем збереження здоров'я; мотивація до оволодіння культурою здоров'я; формування системи здоров'язбережувальних знань, оволодіння здоров'язбережувальними технологіями; вміння оцінювати й аналізувати власну здоров'язбережувальну поведінку, самовдосконалення і саморозвиток культури здоров'я) та рівні розвитку культури здоров'я студентів (високий, середній, низький).

3. Доведено, що чинники освітнього середовища мають потужний вплив на формування та забезпечення благополуччя особистості. Виділено основні функції освітнього середовища вищого навчального закладу щодо розвитку культури здоров'я студентів та особливості їх реалізації в освітньому процесі, а саме: ціннісно-орієнтаційна (передбачає створення належної мотивації та впровадження стимулів для творчого оволодіння студентами культурою здоров'я), інформаційно-пізнавальна (набуття знань про здоров'я та способи його збереження), системоутворювальна (реалізація неперервної здоров'язбережувальної освіти, узагальнення та систематизація наявного досвіду здоров'язбережувальної

підготовки й доповнення його з урахуванням вимог майбутньої фахової діяльності) та організаційно-діяльнісна (залучення студентів до реалізації отриманих здоров'язбережувальних знань у професійній діяльності, набуття практичного досвіду застосування здоров'язбережувальних технологій).

4. У дисертації теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу, які передбачають: здоров'язбережувальне спрямування професійної підготовки студентів; формування в студентів системи здоров'язбережувальних знань; оволодіння студентами здоров'язбережувальними технологіями та вміннями розробляти індивідуальну оздоровчу програму; упровадження комплексної програми розвитку культури здоров'я студентів у процесі фахової підготовки.

Здійснено експериментальну перевірку реалізації педагогічних умов розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу, аналіз результатів якої підтвердив їх правомірність і достатність. Так, високий і низький рівні розвитку культури здоров'я виявили 34,7% і 53,4% студентів відповідно, а до експерименту ці показники становили 19,6% і 41,7%. Це пояснюється тим, що запропоновані педагогічні умови створили в освітньому середовищі вищого навчального закладу можливість розв'язувати сукупність завдань щодо виховання всебічно й гармонійно розвиненої особистості студента з високим рівнем розвитку культури здоров'я.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів указаної проблеми. Подальші науково-педагогічні розвідки передбачають вивчення теоретичних і методичних засад організації самоосвіти з питань розвитку культури здоров'я студентів та розширення їхнього практичного досвіду здоров'язбережувальної діяльності.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дослідження:

1. Авдеєнко І. М. Можливості гуманітарної підготовки студентів вищих навчальних закладів у вихованні культури здоров'я / І. М. Авдеєнко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. – № 1. – С. 201–207.

2. Авдеєнко І. М. Педагогічні засади формування валеологічного світогляду особистості / І. М. Авдеєнко // Вісник Черкаського нац. ун-ту імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки. – 2012. – № 37. – С. 14–18.

3. Авдеєнко І. М. Педагогічні умови розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу / Ю. Д. Бойчук, І. М. Авдеєнко, А. В. Турчинов // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. – С. 141–149.

4. Авдеєнко І. М. Суть та структура валеологічного світогляду студентської молоді / І. М. Авдеєнко // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2013. – Вип. 34. – С. 15–23.

5. Авдеєнко І. М. Сучасні підходи до розуміння поняття «культура здоров'я» / І. М. Авдеєнко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Херсон : ХДУ, 2011. – Вип. 59. – С. 165–169.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

6. Авдеєнко І. М. Важливість особистісно-гуманного підходу в роботі викладача англійської мови / І. М. Авдеєнко, О. І. Скриль // Сучасні підходи до навчання іноземної мови: шляхи інтеграції школи та ВНЗ : Матеріали III Міжнар. конф. (Харків, 12 квітня 2013 р.) : тези конф. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – С. 152–154.

7. Авдеєнко І. М. Виховання культури здоров'я студентів у процесі вивчення англійської мови / І. М. Авдеєнко, О. І. Скриль // Сучасні підходи до навчання іноземної мови: шляхи інтеграції школи та ВНЗ : Матеріали II Міжнар. конф. (Харків, 23 березня 2012 р.) : тези конф. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – С. 11–12.

8. Авдеєнко І. М. Гуманізація та гуманітаризація як засади валеологізації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах / І. М. Авдеєнко // Валеологія: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку : X Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 5 – 7 квітня 2012 р.) : тези конф. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – С. 43–45.

9. Авдеєнко І. М. Проблеми збереження здоров'я студентів вищих навчальних закладів / І. М. Авдеєнко // Педагогіка здоров'я : II Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 290-річчю з дня народження Г. С. Сковороди (Харків, 7 квітня 2012 р.) : зб. наук. пр. – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2012. – С. 11–15.

10. Авдеєнко І. М. Сучасні інноваційні технології виховання студентів у вищій школі / І. М. Авдеєнко // Перспективні напрями педагогічних і психологічних наук : зб. наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 1–2 березня 2013 р.) : тези конф. – Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2013. – С. 92–94.

11. Авдеєнко І. М. Формування валеологічного світогляду на заняттях з іноземної мови / І. М. Авдеєнко, О. І. Скриль // Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі: Матеріали V Міжнар. наук.-метод. конф. (Харків, 22 листопада 2012 р.) : тези конф. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – С. 16–17.

12. Авдеєнко І. М. Формування культури здоров'я студентської молоді як провідне завдання вищої освіти / І. М. Авдеєнко // Методологія сучасних наукових досліджень : Матеріали XII наук.-практ. конф. молодих учених (Харків, 10 – 11 листопада 2015 р.). – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2015. – С. 5–6.

АНОТАЦІЇ

Авдеєнко І. М. Розвиток культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія та методика виховання. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, МОН України. – Харків, 2016.

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу.

У дисертації визначено сутність та структурні компоненти культури здоров'я студентів; наголошено на ролі та функціях освітнього середовища вищого навчального закладу в розвитку культури здоров'я студентів; уточнено критерії, показники та рівні сформованості зазначеної якості; теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови розвитку культури здоров'я студентів, які передбачають здоров'язбережувальне спрямування професійної підготовки студентів; формування системи здоров'язбережувальних знань; оволодіння студентами здоров'язбережувальними технологіями та вміннями розробляти індивідуальну оздоровчу систему; впровадження комплексної програми розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу.

Ключові слова: культура здоров'я, студенти, вищий навчальний заклад, освітнє середовище, розвиток, педагогічні умови.

Авдеенко И. Н. Развитие культуры здоровья студентов в образовательной среде высшего учебного заведения. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, МОН Украины. – Харьков, 2016.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы развития культуры здоровья студентов в образовательной среде вуза.

На основе теоретического анализа научной литературы установлена сущность культуры здоровья студентов. В диссертации культура здоровья студентов рассматривается как целостная интегрированная профессионально-личностная характеристика, которая отображает сформированность ценностного отношения к собственному здоровью и здоровью окружающих, овладение совокупностью здоровьесберегающих знаний, здоровьесберегающими технологиями и умениями разрабатывать индивидуальную оздоровительную программу, что позволяет личности наиболее полно реализовать свой здоровьетворческий потенциал в учебной и будущей профессиональной деятельности.

Охарактеризованы структурные компоненты культуры здоровья студентов (стойкие мотивы к развитию культуры здоровья, позитивное отношение и интерес к здоровью как ценности и вопросам здоровьесберегающего содержания; совокупность здоровьесберегающих знаний и овладение способами здоровьесберегающей деятельности с учетом специфики будущей профессии; способность к анализу и самоанализу здоровьесберегающего поведения, сформированности культуры здоровья).

Культура здоровья студента как будущего специалиста является неотъемлемой составляющей его профессионализма: с одной стороны, это специфическое направление профессиональной подготовки, а с другой – важный компонент здоровьесориентированной учебной и будущей профессиональной деятельности.

Уточнены критерии (личностный, содержательный, аналитико-оценочный), показатели (интерес к проблемам сохранения здоровья; мотивация к овладению

культурой здоровья; формирование системы здоровьесберегающих знаний, овладение способами здоровьесберегающей деятельности; умения оценивать и анализировать собственное здоровьесберегающее поведение, самосовершенствования и саморазвития культуры здоровья) и уровни развития культуры здоровья студентов (высокий, средний, низкий).

Развитие культуры здоровья студента как будущего специалиста характеризуется общественно оздоровительной ориентацией и ценностной мотивацией к сохранению и укреплению здоровья, овладению здоровьесберегающими знаниями и способностью применять их на практике для активизации общественной здоровьесберегающей позиции, которая является отражением функциональной готовности студента на высоком уровне осуществлять будущую профессиональную деятельность. В диссертации развитие культуры здоровья студентов рассматривается как процесс активного познания ими здоровьесберегающего смысла личной и профессиональной социализации, причинно-следственных связей безопасной жизнедеятельности и укрепления здоровья как неотъемлемой составляющей части профессионального образования.

Доказано, что факторы образовательной среды имеют мощное влияние на формирование и обеспечение благополучия личности. Выделены основные функции образовательной среды высшего учебного заведения относительно развития культуры здоровья студентов и особенности их реализации в образовательном процессе, а именно: *ценностно-ориентационная* (предусматривает создание мотивации и внедрение стимулов для творческого овладения студентами культурой здоровья), *информационно-познавательная* (приобретение знаний о здоровье и способах его сохранения), *системообразующая* (реализация непрерывного здоровьесберегающего образования, обобщение и систематизация имеющегося опыта здоровьесберегающей подготовки студентов и дополнения его с учетом требований их будущей профессиональной деятельности) и *организационно-деятельностная* (привлечение студентов к реализации полученных здоровьесберегающих знаний в профессиональной деятельности, приобретению практического опыта применения здоровьесберегающих технологий).

В диссертации теоретически обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия развития культуры здоровья студентов в образовательной среде высшего учебного заведения, которые предусматривают: здоровьесберегающую направленность профессиональной подготовки студентов; формирование у студентов системы здоровьесберегающих знаний; овладение студентами здоровьесберегающими технологиями и умениями разрабатывать индивидуальную оздоровительную программу; внедрение комплексной программы развития культуры здоровья студентов.

Осуществлена экспериментальная проверка реализации педагогических условий развития культуры здоровья студентов в образовательной среде высшего учебного заведения, анализ результатов которой подтвердил ее правомерность и достаточность. По итогам формирующего эксперимента засвидетельствованы позитивные изменения развития культуры здоровья студентов. К высокому уровню отнесено 34,7 % студентов экспериментальной группы и 19,6 % – контрольной. Это объясняется тем, что предложенные педагогические условия создали

в образовательной среде высшего учебного заведения возможность решать совокупность задач воспитания всесторонне и гармонично развитой личности студента с высоким уровнем развития культуры здоровья. Позитивная динамика прослеживается и среди группы студентов со средним уровнем, которая составляла 53,4 % для студентов экспериментальной группы и 38,7% – для контрольной. Лишь незначительная часть (11,9 %) студентов экспериментальной группы продемонстрировала низкие показатели, что предопределяет необходимость более интенсивной работы с ними и создания для этого дополнительных педагогических условий.

Разумеется, что проведенное исследование не исчерпывает всех аспектов указанной проблемы. Последующие научно-педагогические поиски предусматривают изучение теоретических и методических принципов организации самообразования студентов по вопросам развития культуры здоровья и расширения их практического опыта здоровьесберегающей деятельности.

Ключевые слова: высшее учебное заведение, культура здоровья, образовательная среда, педагогические условия, развитие, студенты.

Avdeenko I. M. Development of students' health culture in the educational environment at an institution of higher education. – Manuscript.

Thesis for a PhD degree in Pedagogical Sciences, speciality 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2016.

The thesis deals with a theoretical and experimental research into the problem of developing students' health culture in the educational environment at an institution of higher education.

The thesis defines the essence and structural components of students' health culture; emphasizes the role and functions of the educational environment at an institution of higher education in the development of students' health culture; specifies criteria, indicators and levels of the factors mentioned; provides theoretical grounds for pedagogical conditions of developing students' health culture and verifies them experimentally. These conditions provide for students' professional training health-saving orientation; acquisition of health-saving knowledge, technologies and skills to develop individual health systems; implementation of a comprehensive program of students' health culture development in the educational environment at an institution of higher education.

Keywords: development, educational environment, health culture, institution of higher education, pedagogical conditions, students.